

Utlysning av forskningsmedel

DOKUMENT-ID	ÄRENDENR	TILLHÖR	SIDA 1 (9)
FÖRFATTARE Kristina Vikström			DATUM 2007-04-25

DISTRIBUTION

Göteborgs Universitet
Handelshögskolan i Stockholm
Karlstads Universitet
Kungliga Tekniska Högskolan
Linköpings Universitet
Luleå Tekniska Universitet
Lunds Universitet
Mittuniversitetet
Stockholms Universitet
Umeå Universitet
Uppsala Universitet
Växjö universitet
Örebro Universitet

Inbjudan att inkomma med idéskisser till forskningsprojekt med relevans för kärnavfallsfrågan

Sammanfattning

SKB inbjuder etablerade forskare att till den **5 juni 2007** inkomma med idéskisser (två till tre A4-sidor) till ett- eller tvååriga forskningsprojekt inom samhällsvetenskap och humaniora.

SKB:s samhällsforskningsprogram startade hösten 2004. Syftet med programmet är att få bättre underlag för de beslut som de olika aktörerna i beslutsprocessen om ett slutförvar för använt kärnbränsle kommer att fatta. Detta syfte kan även sammanfalla med inomvetenskapligt intressanta frågeställningar.

Idéskisserna kommer att bedömas av en beredningsgrupp och ett antal väljas ut för vidare bedömning, vilket innebär att fullständiga projektbeskrivningar ska sändas in till den **20 augusti 2007**. Efter förnyad granskning fattas beslut om vilka projekt som beviljas medel. Avtal tecknas och forskningsmedel finns tillgängliga i mitten av hösten 2007.

1. Bakgrund

Svensk Kärnbränslehantering AB, SKB, har uppdraget att bygga och driva anläggningar och transportsystem för hantering och slutförvaring av radioaktivt avfall och använt kärnbränsle från de svenska kärnkraftverken och andra kärntekniska anläggningar i landet. 2009 kommer SKB att ansöka om tillstånd att uppföra ett slutförvar för använt kärnbränsle. Den miljökonsekvensbeskrivning, MKB, som

Svensk Kärnbränslehantering AB
Postadress Box 5864, 102 40 Stockholm
Besöksadress Brahegatan 47
Telefon 08-459 84 00 Fax 08-661 57 19
www.skb.se
Org nr 556175-2014 Säte Stockholm

bifogas tillståndsansökan, ska innehålla beskrivningar av bedömda konsekvenser för människors hälsa och för miljön. Samhällsaspekter är en viktig del av arbetet med att lokalisera slutförvarssystemet till en plats i Sverige. SKB arbetar med den så kallade "frivillighetsprincipen" som innebär att verksamheten bedrivs under förutsättning att den aktuella kommunen har givit sitt godkännande.

2. Syfte

SKB:s syfte med samhällsforskningsprogrammet är att:

- Bredda perspektivet på kärnbränsleprogrammets samhällsaspekter. Därmed underlättas möjligheterna att utvärdera och bedöma programmet i ett större sammanhang.
- Ge djupare kunskap och bättre underlag för plats- och projektanknutna utredningar och analyser. Därmed utnyttjas kunskap och resultat från samhällsforskningen till att höja kvalitén på beslutsunderlag och MKB-dokument.
- Bidra med underlag och analyser till forskning som rör samhällsaspekter av stora industri- och infrastrukturprojekt. Därmed kan kärnbränsleprogrammets erfarenheter tas tillvara för andra likartade projekt.

3. Forskningsområden

Det övergripande forskningsområdet i denna ansökningsomgång är **beslutsprocesser** i relation till samhällsförändringar, intressen och attityder och till vilka effekter de får.

Problemområden kring beslut, samhällsförändringar, attityder och effekter

Det formella beslutsmandatet för frågor i anslutning till en slutförvarsetablering är olika på lokal och nationell nivå. Miljöbalken och kärntekniklagen förutsätter att besluten fattas på en högre nivå än den lokala samtidigt som kommunerna har en avgörande påverkan genom sitt veto. De positiva effekterna av ett slutförvar i form av ökad sysselsättning, ökade inkomster och ökad kompetens är huvudsakligen lokala. Detta gäller även de eventuella risker som finns med etableringen. En viktig fråga kan här vara: Bör även det formella beslutsmandatet i högre grad bör vara lokalt och spegla den lokala befolkningens inställning till, och kunskap om, etableringen?

Beslutsprocessens slutskede innebär att en avvägning måste göras mellan miljöhänsyn, risker och andra samhällseffekter. Viktiga forskningsfrågor är här bland annat: Är det legitimt att formulera mer eller mindre absoluta tillståndskrav enligt miljöbalken och kärntekniklagen och sedan tilldela olika myndigheter ansvar för var sina kravuppsättningar? Är det rimligt att tilldela en verksamhet krav på bästa tillgängliga teknik även om de resurser som en marginell riskökning frigör skulle spara människoliv om de i stället användes till exempelvis ökad trafiksäkerhet?

I relation till SKB:s uppgift ta hand om det använda kärnbränslet fungerar samhällets institutioner, lagstiftning och beslutsordning var för sig på ett rimligt sätt. Man kan dock ställa vissa frågor: Kommer delarna att understödja varandra, sett i ett helhetsperspektiv, under den flera år långa beslutsprocessen eller finns konfliktytor och otydligheter som kommer att orsaka mer eller mindre allvarliga hinder på vägen?

Det svenska samhället har aldrig tidigare hanterat en fråga av denna art och omfattning. Kärnavfallsfrågan är därför på många sätt unik. Beslutsfattare ska, i bästa fall, fatta beslut baserat på en helhetsbedömning om vad som är bäst för människor

och samhället i stort. Är det möjligt i praktiken? Eller är samhället organiserat så att särintressena har makt över allmänintresset, delarna över helheten och kortsiktigheten över det långsiktiga? Vilka är konfliktytorna, var och hur uppstår de, hur ser fördelningen av makt, mandat, vinster och förluster ut och vad är demokrati och vems demokrati ska gälla?

Beslutsprocessen för etableringen av ett slutförvar och de anläggningar som ingår i det svenska systemet har utformats som en stegvis process. Viktiga frågor är här: Får delbeslut tas om detta påverkar det beslut som kommer att fattas i slutändan? Om svaret är nej på denna fråga kan slutsatsen bli att inga viktiga beslut får fattas eftersom alla beslut av någon dignitet får effekter på kommande beslut. Det finns sannolikt en gräns för när man inte längre kan invänta kommande beslut eller utreda framtida konsekvenser. Det är en central demokratisk och samhällsorganisatorisk fråga att teoretiskt och praktiskt utreda var den gränsen bör gå för olika verksamheter, projekt och samhällsformer.

Genomförandet av stora projekt är självklart beroende av att de har en finansiering. I Kärnavfallsfonden finns medel fonderade för finansiering av all forskning, teknikutveckling, anläggningar och andra investeringar som rör kärnavfalls-hanteringen i Sverige. I ett välfinansierat projekt kan olika aktörer ställa andra krav, på fler utredningar, mer forskning, alternativa metoder och fler undersökningar innan beslut fattas, än i projekt som är underfinansierade. En konsekvens av detta skulle kunna vara att projekt med goda ekonomiska villkor blir väldigt utdragna i tiden och får svårt att ta steget från planeringsfas till genomförandefas eftersom som det alltid kan ställas krav på exempelvis mer forskning. Å andra sidan har i så fall projekt med en begränsad budget större möjligheter att "gå i mål" och genomföras i praktiken? Forskningsfrågor kan här vara: Finns det en koppling mellan finansieringsgrad/ finansieringsform och kravbild, och i så fall hur ser den kopplingen ut, för möjligheterna att genomföra stora projekt som syftar till att lösa problem av stor betydelse för människor, miljön och samhället som helhet?

Tvärvetenskapliga forskargrupper

Av särskilt intresse för denna ansökningsomgång är att skapa forskargrupperingar som genom sin tvärvetenskapliga sammansättning kan belysa ett eller flera valda problemområden från flera perspektiv samtidigt. Sådant samarbete förutsätter diskussion, integrering av resultat och en samlad, sammanhållen rapportering.

Arbetsområden i dessa forskargrupperingar skulle exempelvis kunna:

- belysa hur fördelning av ansvar, beslutsfattande, risk och nytta fördelas lokalt, regionalt, centralt och över tid, samt hur demokratiska principer utformas eller tillämpas på olika nivåer och från vilka utgångspunkter;
- belysa hur olika samhällsintressen, sociala, ekonomiska, kulturella etc., utvecklas eller försvagas i relation till beslutsfattande som rör slutförvaret;
- belysa samordningen mellan miljöhänsyn, risker och avvägningar mot andra samhällseffekter under beslutsprocessens gång;
- genomföra filosofiska, etiska och/eller ekonomiskt jämförande bedömningar med utgångspunkt i de mer eller mindre absoluta villkor som finns i miljöbalken, kärntekniklagen och strålskyddslagen relativt proceduren att tilldela olika myndigheter ansvar för sina olika kravuppsättningar som eventuellt kan vara i konflikt med varandra;

- belysa etiska grundvärderingar och effekter av beslut, som tas eller inte tas, avseende miljömässiga och ekonomiska prioriteringar i ett större samhälleligt perspektiv;
- utreda var gränsen ”bör gå” för olika verksamheter, projekt och samhällsformer när det gäller att följa eller hindras av tidigare beslut, ta nya beslut, invänta kommande beslut eller utreda framtida konsekvenser innan beslut över huvud taget kan ske;
- belysa vilka konsekvenser som bör vara kända och vilka som inte behöver vara det för att det ska vara demokratiskt legitimt att besluta om olika större investeringar;
- belysa förhållandet mellan exempelvis en fördelning nationellt respektive lokalt av inflytande över etablering och drift av ett slutförvar enligt subsidiaritetsprincipen med en fördelning enligt gällande rätt;
- undersöka potentiella effekter av den aktuella slutförvarsfrågans hantering på framtida storskaliga industriprojekt;
- belysa hur attityden till slutförvar formas av lokala, nationella respektive globala förhållanden och händelser över olika åldrar, samt hur fördelningen av beslutsmandat lokalt - centralt, av intressen/attityder och av effekter hos olika aktörer skiljer sig åt när det gäller att etablera ett slutförvar;
- undersöka i vilken grad den åldersrelaterade attityden till slutförvar i och Östhammar och Oskarshamn och i övriga delar av landet kan förstås som en livscykeffekt respektive som en kohorteffekt;
- belysa hur en kommuns/regions styrelseskick, administration, planeringsfunktioner och kultur påverkas av samråd, intressegruppers och enskildas engagemang;
- undersöka betydelsen av uppskattade effekter för beslutsfattande på olika nivåer, samt hur ”känsliga” olika delar av slutförvarsplaneringen och beslutsprocessen är för samhälls- och omvärldsförändringar;
- belysa internationella reaktioner på arbets- och beslutsprocesser för att etablera ett slutförvar i Sverige;
- undersöka om finansieringsgraden och finansieringsformen påverkar stora projekt, och i så fall på vilket sätt, med särskilt fokus på planerings- och beslutsprocessen.

4. Tidsplan

Arbetet ska genomföras med sikte på att tillståndsansökan för slutförvaret lämnas in år 2009 och den därpå följande beslutsprocessen. De resultat som successivt kommer fram inom forskningsprogrammet ska ge ett bredare perspektiv på relevanta samhällsaspekter och hölja kvalitén på olika beslutsunderlag. Tidplanen innebär att det är enbart **erfarna/seniora forskare** som kan komma i fråga för tilldelning av forskningsmedel. Både ett- och tvååriga projekt kan tilldelas medel.

5. Format på idéskissen

Idéskissen bör omfatta två till tre A4-sidor. Innehållet i idéskissen ska kortfattat beskriva mål, syfte och avgränsningar, idéer, hypoteser, genomförande, betydelse för forskningsområdet, tänkt publicering samt tid- och kostnadsplan. Utöver idéskissen bifogas kort meritförteckning och CV.

Idéskisserna kan fokusera på en specifikt avgränsad problematik eller syfta till att ge en bredare översikt av viktiga faktorer inom området. Förslagen ska **alltid innehålla en beskrivning av relevansen av förväntade resultat för SKB:s uppgift** att planera och bygga ett slutförvar för använt kärnbränsle. För att forskningsprojektet inom samhällsprogrammet inte ytterligare ska belasta befolkningen i platsvalskommunerna bör lokal datainsamling som direkt involverar dessa respondenter undvikas.

6. Arbetsgång och tidsramar

Urvalskriterier, se bilaga 2.

Ansökningsförfarandet sker i två steg:

Steg 1

- Idéskisserna ska vara SKB tillhanda **senast den 5 juni 2007**, via e-post, till anders.appelgren@skb.se.
- Beredningsgruppen gör ett urval bland inkomna idéskisser och beslutar i slutet av juni vilka som går vidare till steg 2.

Steg 2

- Författarna till de idéskisser som valts ut i steg 1 uppmanas därefter att inkomma med fullständiga projektbeskrivningar **senast till den 20 augusti 2007**.
- Beredningsgruppen beslutar i slutet av augusti vilka projekt som beviljas medel.
- Avtal tecknas mellan parterna.
- Forskningsmedel kan rekvireras omgående efter kontraktets undertecknande, i mitten av hösten 2007.

7. Frågor

Frågor om SKB:s samhällsforskning kan ställas till Kristina Vikström, SKB, 08-459 85 79, kristina.vikstrom@skb.se. Det går också bra att vända sig till Anders Appelgren, 08-459 84 34, anders.appelgren@skb.se

Bilaga 1 SKB:s samhällsforskningsprogram

Inledning

Forskning spelar en viktig roll inom SKB:s verksamhet och företaget har många års erfarenhet av att initiera och finansiera forskning främst av karaktären tillämpad uppdragsforskning. Den största delen av forskningen har varit inriktad på teknisk och naturvetenskaplig forskning.

I de förstudier som SKB genomförde i åtta svenska kommuner mellan 1993 och 2000 ägnades samhällsaspekterna ett betydande intresse. Det har dock framkommit, bland annat under förstudiearbetet och i remissvaren över SKB:s forsknings- och utvecklingsprogram (Fud), att det finns behov av en sammanhållen satsning på samhällsforskning som ett komplement till den tekniskt–naturvetenskapliga forskningen. Ett samhällsprogram startades därför 2004. I Fud 2007 kommer SKB att redovisa den forskning som publicerats inom samhällsprogrammet.

Förberedande arbete

Som en del av arbetet med att identifiera vilka frågeställningar som särskilt bör belysas ur ett brett samhällsperspektiv kartlade SKB under 2003 delar av den forskning och de utredningar med anknytning till kärnavfallsfrågan som har genomförts i Sverige samt den viktigaste internationella forskningen. Kartläggningen finns dokumenterad i en allmänt tillgänglig databas.

Som ytterligare ett led i förberedelserna inför en forskningssatsning genomförde SKB två seminarier kring samhälls- och beteendevetenskapliga frågor - i november 2002 och september 2003. Till seminariet inbjöds ett antal forskare inom det samhälls- och beteendevetenskapliga området samt representanter för de två kommuner som SKB idag genomför platsundersökningar i Oskarshamn och Östhammar. Båda seminarierna finns dokumenterade.

Arbetsplan

SKB har tagit fram en arbetsplan som beskriver hur forskningsprogrammet är tänkt att genomföras. Arbetsplanen är framförallt avsedd att presentera SKB:s syfte och mål med samhällsforskningen för samrådsparterna - det vill säga berörda kommuner, länsstyrelser, myndigheter, allmänhet, lokala intressegrupper med flera. Den kan även fylla en funktion som ett underlagsmaterial för intresserade forskare.

Några utgångspunkter för genomförandet är följande:

- Centralt för SKB:s samhällsforskning är dess relevans för olika perspektiv på slutförvarsfrågan. De övergripande forskningsområdena måste även uppfattas som vetenskapligt relevanta i forskarvärlden.
- SKB:s samhällsprogram, som innefattar både forskning och utredningar, beräknas i sin helhet kosta 30-40 miljoner SEK fram till inlämnandet av tillståndsansökan för slutförvaret. Cirka hälften av summan bedöms gå till forskning.
- SKB:s verksamhet ställer krav på en utvecklad samverkan och kommunikation med omvärlden. Detta gäller även för SKB:s samhällsforskning där resultat ska kommuniceras bland berörda, till exempel kommunerna.

- En beredningsgrupp har utsetts med ett antal välrenommerade forskare som ska utgöra ett stöd i genomförandet av forskningsprogrammet.
- Samhällsforskningens inriktning och resultat kommer att granskas enligt gängse akademiskt förfarande, av myndigheterna i deras granskning av SKB:s förslag till forskningsprogram (Fud), samt vid öppna seminarier.

Pågående program

På SKB:s webbplats, www.skb.se, finns information om SKB:s samhällsprogram och den samhällsforskning som bedrivs.

SKB har genom sin verksamhet i kommunerna, genomförda kartläggningar och forskningsseminarier identifierat fyra övergripande forskningstema:

- Socioekonomisk påverkan – Samhällsekonomiska effekter.
- Beslutsprocesser
- Opinion och attityder – Psykosociala effekter.
- Omvärldsförändringar.

Inom dessa forskningsteman finns utrymme för forskarna att själva precisera de frågeställningar som är av vetenskapligt intresse. Forskningsresultaten bör kunna omsättas i praktisk tillämpning. Projekt med en mångvetenskaplig inriktning är av särskilt intresse.

Avslutade projekt inom programmet:

- ”Lokal utveckling och regional mobilisering kring tekniska och storskaliga projekt”, Lena Andersson Skoog, Umeå universitet.
- ”Långsiktiga socioekonomiska effekter av stora investeringar på små och medelstora orter”, Urban Lindgren, Umeå universitet.
- ”Allmänhet, expertis och deliberation”. Rolf Lidskog, Örebro universitet.
- ”Identitet och trygghet i tid och rum - kulturteoretiska perspektiv på kärnavfallsfrågans existentiella dimensioner”, Per Johansson, Lunds universitet.
- ”Kärnavfallet - Från energireserv till kvittblivningsproblem”, Jonas Anshelm, Linköpings universitet.
- ”Attityder till slutförvar av använt kärnbränsle”, Lennart Sjöberg, Handelshögskolan, Stockholm.
- ”Nationell kärnbränslepolitik i en europeisk union?”, Per Cramér, Handelshögskolan, Göteborgs universitet.

Pågående projekt inom programmet:

- ”Resurs eller avfall? Internationella beslutsprocesser kring använt kärnbränsle”, Arne Kaijser, KTH.
- ”Som natt och dag trots samma kärnas ursprung?”, Annika Sjölander, Umeå universitet.
- ”Mot aktivism eller ointresse? Svenska ungdomars syn på demokrati och miljö, vetenskap och teknologi i ett komparativt perspektiv”, Thorleif Pettersson, Uppsala universitet.
- ”Etisk argumentation i slutförvarsfrågan”, Magnus Frostenson, Handelshögskolan, Stockholm
- ”Ungdomars syn på demokrati och teknik”, Lennart Sjöberg, Handelshögskolan, Stockholm

Forskningsprojekten har presenterats vid årliga seminarier 2004, 2005 och 2006. Nästa seminarium i denna serie hålls den 15-16 november 2007.

Forskningskommunikation

Det är viktigt att beslutsfattare och övriga intressenter ges möjlighet att ta del av resultat från pågående forskning. I forskningsuppgifterna ingår därför att kommunicera delresultat till olika målgrupper under tiden forskningen pågår. I uppgifterna ingår också att delta i seminarier och möten samt att, förutom den vetenskapliga publiceringen, även publicera sina forskningsresultat i en populärvetenskaplig form. Förutom samrådsparterna är media en viktig målgrupp för resultat och slutsatser.

De forskare som beviljas medel förväntas också i inledningsskedet, genom till exempel studiebesök och möten med beslutsfattare, skaffa sig en grundläggande kunskap om slutförvarsprojektet. Forskningskommunikationen kommer att planeras och praktiskt hanteras av SKB.

Bilaga 2 Urvalskriterier

Urvalskriterier för projekt inom SKB:s samhällsforskningsprogram

Forskningsprojekten ska fokusera på SKB:s uppgift, det vill säga att ta hand om Sveriges använda kärnbränsle.

Forskningsprojekten ska bidra till en höjd kvalitet på de beslutsunderlag som ligger till grund för SKB:s och berörda kommuners framtida beslut om lokaliseringen av ett slutförvar för använt kärnbränsle. Forskningsprojekten ska också bredda perspektiven på och öka kunskapen om kärnavfallsfrågan.

Forskningsprojekten ska anknyta till något eller några av SKB:s fyra temaområden

- Socioekonomisk påverkan – Samhällsekonomiska effekter
- Beslutsprocesser
- Opinion och attityder – Psykosociala effekter
- Omvärldsförändringar

Forskningsprojekten ska genomföras inom ramen för SKB:s tidplan, vilket innebär att 1- och 2-åriga projekt kommer i fråga i denna ansökningsomgång. Arbetet ska genomföras med sikte på att tillståndsansökan lämnas in 2009 och den därpå följande beslutsprocessen.

Syfte, problemställning, arbetsplan, metod och förväntade resultat ska vara tydligt formulerade. De förväntade resultaten ska vara relevanta både för forskningsområdet och för SKB. Projektens kostnader ska vara rimliga och realistiska.

Tillämpad forskning prioriteras. Forskningen ska baseras på inomvetenskaplig ”state-of-the-art”.

Deltagarna i programmet för samhällsforskning ska

- vara inomvetenskapligt välrenommerade,
- ha god kunskap om SKB:s arbete,
- ha god kännedom om lokaliseringsprocessens bakgrund och innehåll samt
- vara uppdaterade om dagsläget i SKB:s program.